

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

3016

Vragen van de leden **Pouw-Verwenij** (JA21) en **Omtzigt** (Omtzigt) aan de Ministers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over *de bestrijding van desinformatie door de denktank Desinformatie* (ingezonden 1 mei 2023).

Antwoord van Staatssecretaris **Van Ooijen** (Volksgezondheid, Welzijn en Sport) mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (ontvangen 26 juni 2023). Zie ook Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2022–2023, nr. 2633.

Vraag 1

Heeft u kennisgenomen van het artikel ««Desinformatie» over vaccins bestrijden. Wat deden ambtenaren achter de schermen?»¹

Antwoord 1

Ja.

Vraag 2

Herinnert u zich dat deze zaken niet aan het licht kwamen toen u antwoord gaf op de vraag: «Kunt u de vraag beantwoorden of de Nederlandse overheid (inclusief alle ministeries, alle diensten zoals AIVD en MIVD, leger(onderdelen), de politie, de NCTV, agentschappen zoals het RIVM, ZBO's en andere eenheden en datacentra (zoals het Land Information Manoeuvre Centre)) de afgelopen vier jaar toegang heeft (of gehad heeft) tot de portal van Meta waar desinformatie gemeld wordt of vergelijkbare portals bij andere sociale media bedrijven of andere manieren om bepaalde content minder zichtbaar of onzichtbaar te maken, gebruikers een waarschuwing, een ban of een schaduwban te geven?»²

Antwoord 2

Het is juist dat de denktank desinformatie niet is genoemd in de beantwoording, waarnaar wordt verwezen, omdat de denktank geen toegang heeft tot een dergelijk portal bij Meta of andere sociale media bedrijven. De denktank heeft ook niet de status van «trusted flagger». Deelnemers aan de denktank

¹ NRC, 25 april 2023, ««Desinformatie» over vaccins bestrijden. Wat deden ambtenaren achter de schermen?» (<https://www.nrc.nl/nieuws/2023/04/25/desinformatie-over-vaccins-werd-gewist-maar-wie-besloot-wat-a4163066>).

² Aanhangsel handelingen II, vergaderjaar 2022–2023, nr. 1599.

kunnen, net als ieder ander, reageren op rondgaande berichten of een bericht rapporteren bij vermoeden van desinformatie. Bedrijven die een melding ontvangen of waarbij een bericht gerapporteerd wordt, maken hun eigen onafhankelijke afweging over of sprake is van een overtreding van de gebruikersvoorwaarden.

Vraag 3

Hoe komt het dat deze vraag onvolledig beantwoord is?

Antwoord 3

De vraag is volledig beantwoord. In de beantwoording³ is aangegeven dat «Naast deze speciale statussen het kan voorkomen dat ministeries in contact treden met online platformen zonder dat zij een bepaalde status, of toegang tot bepaalde portalen hebben. Er is hier geen compleet overzicht van. Net als dat bedrijven of burgers meldingen kunnen doen bij online platformen, kunnen organisaties binnen de rijksoverheid om verschillende redenen, en vanuit hun diverse taakopvatting in contact treden met online platformen.» Het contact van ambtenaren uit de denktank desinformatie met platformen valt hier ook onder. Deelnemers van de denktank hebben contact gehad met platformen zonder dat zij hierbij een bepaalde status, of toegang tot bepaalde portalen hadden.

Vraag 4

Wilt u ervoor zorgdragen dat de bovengenoemde vraag nogmaals beantwoord wordt maar nu volledig en wel over de afgelopen vier jaar?

Antwoord 4

Voor de organisaties binnen de rijksoverheid waarvan bekend is dat ze over een «trusted flagger» status beschikken bij Meta of andere online platformen, verwijs ik u naar de beantwoording van eerdere Kamervragen⁴. Zoals aangegeven in de beantwoording van vraag 3, had de denktank desinformatie geen dergelijke status.

In dezelfde antwoorden staat ook beschreven dat het kan voorkomen dat ministeries in contact treden met online platformen zonder dat zij een bepaalde status, of toegang tot bepaalde portalen hebben. Dit gebeurt, zoals aangegeven, vanuit verschillende taakopvattingen. Bijvoorbeeld wanneer hacking of phishing aan de orde lijkt te zijn of wanneer er nep-accounts zijn aangemaakt door anderen, die moeten doorgaan voor accounts van bewindspersonen of een account van een ministerie. Zoals eerder aangegeven, is er geen compleet overzicht van alle interacties, die overheidsorganisaties de afgelopen vier jaar hebben gehad met online platformen.

Vraag 5

Kunt u precies aangeven hoe het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (inclusief ambtenaren, agentschappen, zelfstandig bestuursorganen (ZBO's) en inspecties) te werk is gegaan in de afgelopen vijf jaar bij het bestrijden van desinformatie, hoe dat gedefinieerd is en welke informatie minder zichtbaar of onzichtbaar gemaakt is op internet?

Antwoord 5

Nee, dat kan ik niet, want er is geen overzicht van de inzet van het Ministerie van VWS en de daaronder vallende gremia op het gebied van desinformatie. Het Ministerie van VWS en de verschillende gremia, die hieronder vallen, hebben niet de bevoegdheid of mogelijkheid informatie minder zichtbaar of onzichtbaar te maken op internet. De beslissing hiertoe ligt bij de sociale media platformen, die hierover gaan.

Het Ministerie van VWS hanteert de rijksbrede definitie van desinformatie⁵. Hieronder is er een beschrijving gegeven van de inzet van het Ministerie van VWS, de IGJ en het RIVM.

Inzet van het Ministerie van VWS

³ Kamerstukken II, 2022–2023, Aanhangsel van de Handelingen, 1599.

⁴ Kamerstukken II, 2022–2023, Aanhangsel van de Handelingen, 1599.

⁵ Kamerstuk 30 821, nr. 173.

In 2018⁶ heeft de toenmalig Staatssecretaris van VWS een brief naar de Tweede Kamer gestuurd naar aanleiding van een daling in de vaccinatiegraad. In deze brief zijn zes actielijnen omschreven, waaronder de actielijn «actief tegengaan van onjuiste informatie». De reden voor deze actielijn is dat het actief verspreiden van misvattingen over vaccinaties kan leiden tot onzekerheid of onduidelijkheid bij ouders en tot onnodige gezondheidsschade bij kinderen.

Op 15 april 2019 heeft de eerste bijeenkomst van de denktank desinformatie plaatsgevonden, waarbij een aantal uitgangspunten voor de denktank is opgesteld. In de brief⁷ waarmee uw Kamer hierover is geïnformeerd is ook beschreven dat deelname aan de denktank desinformatie op eigen initiatief is en er voor VWS een faciliterende rol werd voorzien. Vanaf april 2019 is de denktank desinformatie meermaals bij elkaar gekomen en was de inzet van de denktank gericht op het beschikbaar stellen van betrouwbare informatie en hebben deelnemers van de denktank op individuele titel ingezet op het weerspreken van onjuiste informatie op sociale media, televisie, in kranten en in vakbladen.

De Tweede Kamer is doorlopend geïnformeerd over de inzet van de denktank⁸.

Naast de denktank desinformatie die is opgericht in 2019 onder de vlag van de Vaccinatiealliantie is er vanuit het Ministerie van VWS geïntensiverde inzet geweest op de aanpak van desinformatie in het kader van de COVID-19 pandemie. Deze aanpak richtte zich op twee sporen:

1. Het verspreiden van kennis over desinformatie om bewustwording te creëren
2. Het verspreiden van middelen over specifieke onderwerpen waarover veel desinformatie rondgaat.

Over deze aanpak is de Tweede Kamer uitvoerig geïnformeerd⁹. Met de geïntensiverde aanpak van desinformatie werd invulling gegeven aan de motie van de leden Van der Voort en Backer¹⁰.

Inzet van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ)

Voor BIG-geregistreerde beroepsbeoefenaren geldt in beginsel dat zij zich niet onbepert kunnen uiten over alle onderwerpen. Hun vrijheid van meningsuiting wordt mede bepaald door de richtlijnen en professionele normen van hun eigen beroepsgroep (bijvoorbeeld het NHG of de KNMG). Discussie en reflectie binnen de verschillende beroepsgroepen is altijd heel nuttig. Maar daarna verwacht de inspectie van artsen en andere zorgverleners wel dat zij zich houden aan de algemeen aanvaarde normen en standpunten van hun beroepsgroep. Ook in hun uitspraken aan patiënten en op sociale media. Hun informatie moet feitelijk, controleerbaar en begrijpelijk zijn. Het geven van evident onjuiste informatie of zelfs het verspreiden van complottheorieën past daar zeker niet bij. In gevallen, waarin een BIG-geregistreerde beroepsbeoefenaar in strijd handelt met deze richtlijnen en professionele normen, kan de inspectie een onderzoek starten.

Met de komst van de coronapandemie werd de IGJ meer dan voorheen met zorgverleners geconfronteerd, die professionele normen schonden. Daarbij richt het toezicht zich op de gedragsregels, richtlijnen en professionele normen van de beroepsgroepen met betrekking tot COVID-19. Wanneer deze regels worden overschreden, dan krijgen de betrokken zorgverleners in eerste instantie een (waarschuwings-)brief van de IGJ, waarin het standpunt van de IGJ gecommuniceerd wordt. De volgende boodschappen worden daarbij geuit:

- Er wordt aangegeven dat de IGJ, maar ook de maatschappij, mag verwachten dat wanneer zij zich profileren als (huis)arts, zij zich ook houden aan de normen, richtlijnen én attitude van hun beroepsgroep. Uitspraken, die haaks staan op deze uitgangspunten, brengen (risicovolle) verwarring met zich mee en schaden het vertrouwen in de geneeskundige zorg.

⁶ Kamerstuk 32 793 nr. 338.

⁷ Kamerstuk 32 793 nr. 393.

⁸ Kamerstuk 32 793 nr. 473, 485 en 539.

⁹ Kamerstuk 25 295, nr. 1638 en 1717.

¹⁰ Kamerstuk 35 899, nr. L.

- Verder wordt aangegeven dat de IGJ ervan uit gaat dat zij zich hieraan conformeren, met behoud van ruimte voor kritische reflectie binnen de beroepsgroep. Als een betrokken zorgverlener desondanks persisteert in zijn/haar uitlatingen, kan de IGJ vervolgstappen nemen en handhavend optreden. Ultimo kan daarbij worden gedacht aan een gang naar de tuchtrechter.

Voor het uitvoeren van deze toezichthouden activiteiten baseert de inspectie zich onder andere op informatie uit meldingen en signalen die zij ontvangt. Een belangrijk doel van de denktank is het over en weer delen van signalen over desinformatie. Zo heeft IGJ signalen uit de denktank gedeeld binnen haar organisatie. Ik wil hierbij benadrukken dat dit niet betekent dat de denktank heeft besloten of er een actie werd ondernomen richting een zorgverlener. Het is aan de IGJ om die afweging te maken.

Inzet van het RIVM

Het RIVM richt zich op het publiek voorzien van feitelijke informatie op basis van de huidige stand van de wetenschap. Wanneer er onrust ontstaat over circulerende onjuiste informatie dan zet het RIVM extra in op het aanbieden van de correcte informatie en het ontkrachten van de onjuistheden. Vanuit VWS hebben wij het RIVM gevraagd wat hun inzet is met betrekking tot desinformatie en daarbij werd onder andere het volgende aangegeven: «het RIVM zet niet in op het uitvoeren van interventies om desinformatie of de verspreiders ervan tegen te gaan. Het RIVM draagt dus niet bij aan inzet als «shadowbanning».

Naast de invulling van het rol als kennisinstituut en deelname aan de

denktank desinformatie heeft het RIVM nog een aantal acties ondernomen:

- Er zijn door het RIVM kennissessies verzorgd voor de pers over verschillende aspecten van de COVID-19 pandemie, zoals quarantaine, isolatie en testen.
- RIVM is door factcheckende journalisten gevraagd voor uitleg van de wetenschap achter mis/desinformerende berichten. Dit is schriftelijk gebeurd.
- Een of enkele RIVM'ers zijn aanwezig geweest bij meetings van de Vaccinatiealliantie.
- Vanwege de toename in mis/desinformatie, is de aanpak van het reageren hierop vastgelegd in een actielijn. Deze komt neer op:
 - Signalering en monitoring;
 - Inhoud en impact analyseren;
 - Bespreken of en hoe additionele feitelijke informatie zal worden geboden, en;
 - Deze informatie bieden (altijd o.b.v. de huidige staat van de wetenschap).
- Er is een presentatie gegeven aan de denktank desinformatie, over hoe het RIVM omgaat met desinformatie op sociale media.
- Het RIVM heeft een aantal keer op de eigen website en sociale media nepberichten ontkracht¹¹.

Vraag 6

Kunt u aangeven wie de denktank desinformatie heeft opgericht en kunt u een lijst van leden (inclusief de functies bij overheden/bedrijven die zij uitoefenden) geven over de hele periode?

Antwoord 6

Uw Kamer is meermaals geïnformeerd over de oprichting en de werkwijze van de denktank desinformatie middels de Kamerbrieven¹² van mijn voorganger over het actieplan Verder met Vaccineren. In mijn beantwoording op de vragen over de denktank desinformatie door het lid van Haga van 29 augustus 2022¹³ is de oprichting van de denktank nogmaals uitvoerig beschreven. De deelnemers van de denktank hebben zich aangemeld naar aanleiding van een oproep van de toenmalig Staatssecretaris van VWS bij een bijeenkomst van de Vaccinatiealliantie.

¹¹ Een voorbeeld van het ontkrachten van nepberichten: RIVM op Twitter: «Momenteel worden #nepmails gestuurd uit naam van de overheid. Dit is een #phishingmail, klik niet op de link en geef geen bankgegevens af! Zie voorbeelden. <https://t.co/o6A7cQuVmV>» / Twitter.

¹² Kamerstuk 32 793 nr. 393, 473, 485 en 539.

¹³ Beantwoording Kamervragen lid Van Haga, 29 augustus 2022, nummer 2022Z13061.

Zoals ook aangegeven in de beantwoording op de Kamervragen van 29 augustus 2022, worden de namen en functies van de deelnemers van de denktank niet openbaar gemaakt in verband met de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de deelnemers. Om u een beeld te geven van de deelnemers en de deelnemende organisaties, deel ik met u dat onder andere de volgende organisaties betrokken zijn bij de denktank: Universiteit Utrecht, Maastricht University, Wageningen University & Research, Radboud UMV, VUMC, Erasmus MC, AJN Jeugdartsen Nederland, VWS, RIVM, Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ), CBG, GGD, Facebook, Google, TNO en Lareb.

Vraag 7

Kunt u aangeven welke rechtsvorm de denktank had, welk mandaat de denktank had en volgens welk reglement de denktank gehandeld heeft bij het vaststellen van desinformatie?

Antwoord 7

De denktank brengt personen met verschillende expertises bij elkaar om te bespreken hoe om te gaan met circulerende desinformatie over vaccinaties. Deelnemers van de denktank maken een eigen afweging of zij reageren op desinformatie en wat deze reactie inhoudt. Als er een reactie wordt gegeven door een deelnemer dan is dat op eigen initiatief en op persoonlijke titel. Dit behoeft geen rechtsvorm, mandaat of reglement.

Vraag 8

Wat kostte de denktank en wie financierde de denktank (inclusief het inhuren, aantrekken van influencers?)? Kunt u de begrotingen en verantwoording van uitgaven aan de Kamer doen toekomen?

Antwoord 8

Deelname aan de denktank desinformatie is vrijwillig en er vindt geen financiering van de deelnemers van de denktank plaats. Er is vanuit de denktank ook geen gebruik gemaakt van de inzet van influencers, zoals ook omschreven bij de beantwoording van de Kamervragen van 29 augustus 2022. Het Ministerie van VWS bekostigt enkel de organisatie van de bijeenkomsten van de denktank.

Vraag 9

Onder wiens verantwoordelijkheid nam de denktank besluiten?

Antwoord 9

De denktank desinformatie is geen besluitvormend gremium.

Vraag 10

Welke definitie van desinformatie hanteerde de denktank en wie nam het besluit of iets desinformatie was? Kunt u dezelfde vragen beantwoorden voor misinformatie?

Antwoord 10

Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 5 hanteert VWS de rijksbrede definitie van desinformatie. Deze definitie is niet voorgelegd aan de denktank om te komen tot een gezamenlijk vastgestelde definitie. In het commissiedebat van 10 mei 2023 heeft de heer Omtzigt gevraagd naar de definitie van desinformatie met betrekking tot de denktank desinformatie¹⁴. Hiermee is deze vraag beantwoord.

Vraag 11

Welk mandaat had de denktank desinformatie? Kunt u dat mandaat openbaar maken?

Antwoord 11

Zie antwoord vraag 7.

¹⁴ Toezegging 11308.

Vraag 12

Kunt u een lijst van besluiten doen toekomen van zaken die door de denktank als desinformatie bestempeld zijn?

Antwoord 12

Nee. Er is geen sprake van gezamenlijke besluitvorming over informatie. De denktank is een netwerk, dat informatie uitwisselt.

Vraag 13

Kunt u een lijst geven van interventies die de denktank mocht plegen en een lijst geven van interventies die de denktank gepleegd heeft (al dan niet via de leden van de denktank)? Kunt u aangeven wanneer en hoe vaak die interventies gepleegd zijn?

Antwoord 13

Nee. Dergelijke lijsten zijn er niet.

Vraag 14

Op basis van welke wet of welke andere regelgeving had de denktank de macht om iets als desinformatie te classificeren en daarop actie te ondernemen?

Antwoord 14

Er is geen sprake van bevoegdheden dan wel macht van de denktank desinformatie. Deelnemers van de denktank kunnen net als ieder ander reageren op rondgaande berichten of een bericht rapporteren bij vermoeden van desinformatie. Bedrijven, die een melding ontvangen of waarbij een bericht gerapporteerd wordt, maken hun eigen onafhankelijke afweging over of sprake is van een overtreding van de gebruikersvoorwaarden. Gebruikers van sociale media platforms hebben de vrijheid te kiezen of ze met deze voorwaarden akkoord gaan.

Vraag 15

Hoeveel en welk materiaal is door de denktank als desinformatie aangemerkt?

Antwoord 15

Zie antwoord vraag 12.

Vraag 16

Heeft u de acties van de denktank desinformatie getoetst aan de Grondwet (en specifiek aan artikel 7 over de vrijheid van meningsuiting en het verbod op censuur) en kunt u aangeven of u vindt dat die acties binnen de Grondwet gebleven zijn en alle adviezen daarover openbaar maken?

Antwoord 16

Er is geen sprake van censuur of van het beknotten van vrijheid van meningsuiting. Als deelnemers van de denktank op desinformatie reageren, dat blijft deze gewoon zichtbaar en vindbaar. Hoewel een lid van de denktank, net als elke andere gebruiker, berichten kan melden bij de platforms, waarop de berichten geplaatst waren, was het uitsluitend aan de platforms zelf om te beoordelen of de berichten in strijd waren met de gebruikersvoorwaarden. Noch de denktank noch het Ministerie van VWS heeft op enige manier (mede) bepaald welke berichten wel en niet toegestaan waren op de platforms.

Vraag 17

Heeft u de acties van de denktank desinformatie getoetst aan het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) (en specifiek aan artikel 10 over de vrijheid van meningsuiting en het verbod op censuur) en kunt u aangeven of u vindt dat die acties binnen de EVRM gebleven zijn en alle adviezen daarover openbaar maken?

Antwoord 17

Zie ook antwoord vraag 16.

Vraag 18

Kunt u de volgende documenten aan de Kamer doen toekomen:

- a. Het overzicht van meldingen dat gemaakt is en het overzicht van signalen dat het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) rondstuurt;¹⁵
- b. De Excellijst(en) waarnaar hier wordt verwezen;¹⁶
- c. Deze drie zaken: het overzicht van de signalen, de antwoorden/acties en de database/archief, zoals ze bestonden eind 2021:
 - *Binnenkomende signalen van mis/desinformatie op vaccinaties worden per mail (en evt binnen Facebookgroep) gedeeld in de groep;*
 - *De antwoorden/acties worden terug gerapporteerd, tenminste naar RIVM/VWS gestuurd zodat ze terug te vinden en op te vragen zijn;*
 - *RIVM zal de binnenkomende signalen verzamelen en samen met de antwoorden in een database/archief zetten (met rubrieken)?*¹⁷

Antwoord 18

In de bijlage bij deze beantwoording doe ik u vier documenten toekomen. Het zijn de laatst beschikbare versies van de documenten. De mate van georganiseerdheid die wordt veronderstelt in relatie tot de denktank komt niet overeen met wat er in werkelijkheid is gebeurd. Er is dus ook geen sprake geweest van lange termijn systematisch bijhouden van informatie.

¹⁵ Bijlage bij de Kamerbrief Toezending documenten met betrekking tot de denktank desinformatie (Kamerstuk 25 295, nr. 1989) (www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/12/23/bijlagen-bij-kamerbrief-over-toezending-documenten-met-betrekking-tot-de-denktank-desinformatie-1-50).

¹⁶ Bijlage bij de Kamerbrief Toezending documenten met betrekking tot de denktank desinformatie (Kamerstuk 25 295, nr. 1989) (www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/12/23/bijlagen-bij-kamerbrief-over-toezending-documenten-met-betrekking-tot-de-denktank-desinformatie-51-101).

¹⁷ Bijlage bij de Kamerbrief Toezending documenten met betrekking tot de denktank desinformatie (Kamerstuk 25 295, nr. 1989) – pagina 109 (www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/12/23/bijlagen-bij-kamerbrief-over-toezending-documenten-met-betrekking-tot-de-denktank-desinformatie-51-101).